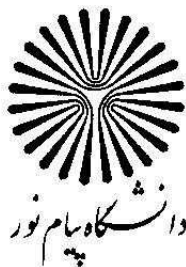

۲۲۱۶۸۴۴

اقتصاد سیاسی انرژی در ایران

www.ketab.ir

دکتر سلمان قاسمیان

«عضو علمی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)»

دکتر حسین خانی

«عضو هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور»

سرشناسه	: خانی، حسین، ۱۳۵۲، شهرپور -
عنوان و نام پدید آور	: اقتصاد سیاسی انرژی در ایران/ حسین خانی، سلمان قاسمیان؛ ویراستار علمی مسلم کرمزادی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: دوازده، ۱۷۲ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور، ۲۸۴۳، گروه علوم سیاسی، ۳۱/۱.
شابک	: 978 - 964 - 14 - 0894 - 9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: انرژی، منابع - جنبه‌های سیاسی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: Power resources -- Political aspects -- Programmed instruction
موضوع	: انرژی، منابع - ایران - جنبه‌های سیاسی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: Power resources -- Political aspects -- Iran -- Programmed instruction
موضوع	: انرژی اتمی - ایران - جنبه‌های سیاسی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: Nuclear energy -- Political aspects -- Iran -- Programmed instruction
شناسه افزوده	: قاسمیان، سلمان، ۱۳۶۲ -
شناسه افزوده	: کرمزادی، مسلم، ۱۳۶۰ -، ویراستار
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور
شناسه افزوده	: Payam Noor University
رده بندی کنگره	: HD۹۵۰۲
رده بندی دیویی	: ۳۳۲/۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۰۳۱۵۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

دانشگاه پیام نور

چاپ : اول
شمارگان : ۱۰۰
قیمت (ریال) : ۲۸۰,۰۰۰

اقتصاد سیاسی انرژی در ایران

مؤلفان: دکتر حسین خانی - دکتر سلمان قاسمیان

ویراستار علمی: دکتر مسلم کرمزادی

تهیه و تولید: مرکز انتشارات دانشگاه پیام نور

شابک: ۹ - ۰۸۹۴ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0894 - 9

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید.

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید کپی یا خلاصه برداری، منشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و - این اثر با بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و - بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و همزمان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

آدرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور: تهران، خیابان شهید رجایی،

نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران، تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۰۹۸۳۸

سایت فروش اینترنتی: <http://digibook.pnu.ac.ir>

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول: مفاهیم و کلیات

هدف کلی

هدف های یادگیری

مقدمه

۱-۱ چستی انرژی

۲-۱ منابع انرژی و انواع آن

۳-۱ نگاه زیست محیطی و انرژی های پاک و آلاینده

۴-۱ انرژی های تجدیدپذیر و تجدیدناپذیر

۴-۱-۱ انرژی های تجدیدپذیر و انواع آن

۴-۱-۲ انواع انرژی های تجدیدناپذیر

۵-۱ صنایع مرتبط با حوزه انرژی

۶-۱ مفهوم امنیت انرژی

۷-۱ پیشینه امنیت انرژی

خلاصه فصل اول

خودآزمایی چهارگزینه ای فصل اول

فصل دوم: اقتصاد انرژی و مسائل آن

هدف کلی

هدف های یادگیری

مقدمه

۱-۲ اقتصاد انرژی

۱-۲-۱ عرضه انرژی

۱-۲-۲ تراز انرژی

۳۶	۳-۱-۲ بازارهای بین‌المللی و تقاضا و عرضه انرژی
۳۸	۴-۱-۲ کارایی انرژی
۳۹	۲-۲ انرژی و چالش‌های زیست‌محیطی
۴۰	۳-۲ چالش پراکندگی جغرافیایی منابع و تولیدکنندگان انرژی
۴۰	۴-۲ کشورهای نفت‌خیز (صادرکننده) و کشورهای واردکننده نفت
۴۲	۵-۲ انرژی و رشد اقتصادی
۴۴	۶-۲ مدل‌های تولید و عرضه انرژی
۴۶	۷-۲ چرخه انرژی در جهان و تجارت بین‌الملل
۴۸	۸-۲ صنایع بالادستی و پایین‌دستی در اقتصاد انرژی
۵۲	۹-۲ بحران انرژی و عوامل شکل‌گیری آن
۵۳	۱۰-۲ اقتصاد جایگزین منابع انرژی
۵۵	۱۱-۲ بیماری هلندی و اقتصاد سیاسی انرژی
۵۷	خلاصه فصل دوم
۵۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۵۹	فصل سوم: اقتصاد سیاسی انرژی
۵۹	هدف کلی
۵۹	هدف‌های یادگیری
۵۹	مقدمه
۶۰	۱-۳ مبانی اقتصاد سیاسی انرژی
۶۱	۱-۱-۳ قدرت و ارتباط آن با انرژی
۶۳	۲-۱-۳ امنیت انرژی
۶۷	۳-۱-۳ سیاست‌های سازنده و مخرب در حوزه انرژی
۶۹	۴-۱-۳ دیپلماسی انرژی
۷۱	۵-۱-۳ سیاست‌گذاری انرژی و حوزه‌های مرتبط با آن
۷۳	۲-۳ انرژی و مسائل سیاست داخلی و خارجی
۷۴	۱-۲-۳ انرژی و توسعه
۷۵	۲-۲-۳ انرژی، ثبات سیاسی و امنیت ملی
۷۷	۳-۲-۳ انرژی و سیاست خارجی
۷۸	۴-۲-۳ انرژی و بحران‌های بین‌المللی
۸۲	۳-۳ روابط بین‌الملل و نهادهای بین‌المللی در حوزه انرژی
۸۵	۴-۳ ساختار بازار جهانی نفت و مهم‌ترین سازمان‌های بین‌المللی در حوزه انرژی
۸۶	۱-۴-۳ هفت خواهران نفتی از دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۷۰
۸۹	۲-۴-۳ سازمان اوپک و ماهیت سیاسی آن در حوزه انرژی
۹۳	خلاصه فصل سوم
۹۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم

پیشگفتار

امروزه در دنیای روبه توسعه نیاز به منابع انرژی اهمیتی روزافزون پیدا کرده است. هرچند در گذشته حدود و اثرگذاری انرژی بسته به عوامل طبیعی و خارج از اراده و اختیار بشر بود و انرژی اصولاً ماهیتی غیر مصنوعی داشت اما در عصر جدید، انسان و نیازها و اراده او سبب تغییرات بسیاری از ماهیت و کاربری انرژی چه در حیات انسانی و چه در طبیعت شده است. ضمن اینکه پیوند انرژی با همه ابعاد حیات بشر سبب شده است که موضوع انرژی در اغلب بسترهای فعالیت اجتماعی بشر از سیاست، اقتصاد، نظامی‌گری، تا فرهنگ وارد شده و الگوهای جدیدی از زندگی عادی یا روزمرگی انسان را شکل دهد. به هر ترتیب، هرچه انسان از زندگی عادی خود در طبیعت فاصله گرفته و رو به حیات مصنوعی ساخت دست خود می‌نهد، اتکای او به منابع انرژی برای تضمین ثبات و امنیت این سیستم خودساخته بیشتر می‌شود.

هرچند حیات روبه توسعه بشر عصر جدیدی را در اتکای بشر بر انرژی‌های نو سبب شده است، اما این انرژی‌ها همگی بخشی از طبیعت هستند و انسان براساس نوع نیاز و فعالیت‌ها و نارسایی‌های انواع انرژی در حال انتخاب و یا حذف و جایگزینی انواع انرژی براساس اصل آزمایش و خطا است. این موضوع سبب شده است که نوع نگاه بشر نسبت به برخی انرژی‌ها در حال تغییر باشد. هرچند این نوع از انرژی‌ها بخشی از فرایند روبه توسعه و تکامل بشر در بخشی از تاریخ او بوده است. آنچه مسلم است اینکه انرژی‌هایی با منشأ طبیعی، اساس انرژی‌های مورد استفاده هستند و آنچه انرژی ساخته دست بشر تلقی می‌شود تنها حاصل تغییر نوع و ماهیت آن است و بشر

جز با دستیابی به منابعی در خارج از این کره و یا دستیابی به انرژی‌های ناشناخته در اعماق زمین یا آسمان قادر به خلق و ابداع منابع انرژی جدید برای خود نخواهد بود. هرچند در قرن‌های ۱۹ و ۲۰ دستیابی به منابع انرژی با قابلیت اثرگذاری بیشتر و سهل‌الوصول‌تر سبب گرایش بشر به سوخت زغال‌سنگ و در ادامه نفت شد و این تمایل امروزه به سمت منابع دیگر از جمله انرژی خورشید و اتم و غیره سوق پیدا کرده است، در آینده نیز با توجه به بسترهای تحقیقاتی متعدد در این زمینه و رویکردهای نوین نسبت به دستیابی به منابع باثبات‌تر انرژی احتمال گرایش به دیگر انواع انرژی از جمله منابعی که تاکنون بشر به آن‌ها توجه نداشته است وجود دارد.

امروزه با توجه به نوع نگاه به آینده انرژی و البته با توجه به تجربیاتی که طی دو سده اخیر در کاربری انواع انرژی در حیات بشر به دست آمده است، رویکردهای جدیدی در عرصه بهره‌برداری از منابع انرژی ایجاد شده است. چند موضوع مهم پایان‌پذیری منابع انرژی که بشر به‌طور سنتی بر آن تکیه داشته است و هم‌زمان مشکلات زیست‌محیطی که این نوع انرژی‌ها برای جوامع صنعتی با خود به همراه آورده است، کشورها و نهادهای بین‌المللی را به تلاش برای تغییر الگوهای مصرف منابع انرژی واداشته است. البته با توجه به ابعاد جهانی موضوع محیط‌زیست و بحث «زیست‌کره» که باعث تغییرات فراگیر همچون آلودگی‌های زیست‌محیطی و گرم و سرد شدن بی‌قاعده و خشکسالی‌های پیایی شده است نشان می‌دهد، الگوهای نادرست مصرف انرژی بر همه جوامع اثرگذار بوده است، این امر سبب ایجاد یک گفتمان جهانی برای رویکردهای جدید گردیده و مطالعات گسترده در ابعاد جهانی و در عین حال، ایجاد سازوکارهای بین‌المللی برای کنترل برخی رویه‌های نادرست با انعقاد پیمان‌های بین‌المللی را به همراه داشته است (Grossman & Krueger, 1995: 368-375).

بخش دیگری از تغییر الگوهای مبتنی بر انرژی‌های سنتی و به‌خصوص سوخت‌های فسیلی ناشی از تغییرات سیاسی و اجتماعی در سطح نظام بین‌الملل است. ایجاد دولت‌های ملی و ملی‌سازی منابع در اغلب کشورها با ایجاد سازوکارهای ملی و محلی که به پایان دوران استعمار سنتی منجر شد و دسترسی آسان و ارزان قیمت قدرت‌های صنعتی به منابع انرژی کشورهای دارنده این منابع را با مشکلات روزافزون مواجه کرده است، یکی از مهم‌ترین زمینه‌های تغییر رویکردها در دنیای صنعتی است.